Дослідження ризиків настання нещасних випадків під час виконання робіт за договором підряду

Дмитро Філіпенко

судовий експерт відділу з безпеки життєдіяльності охорони праці
та промислової безпеки лабораторії інженерно-технічних досліджень,
Дніпропетровський НДІСЕ Мін'юсту України, м. Дніпро, Україна,
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0624-8800, e-mail: dmitrijfilippenko29@gmail.com

Володимир Петровенко

судовий експерт відділу з безпеки життєдіяльності охорони праці
та промислової безпеки лабораторії інженерно-технічних досліджень,
Дніпропетровський НДІСЕ Мін'юсту України, м. Дніпро, Україна,
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9957-9758, e-mail: safety1st@ukr.net

Олександр Коновалов

старший судовий експерт відділу з безпеки життєдіяльності охорони праці
та промислової безпеки лабораторії інженерно-технічних досліджень,
Дніпропетровський НДІСЕ Мін'юсту України, м. Дніпро, Україна,
ORCID: https://orcid.org/0009-0003-6048-6380, e-mail: talvega@ukr.net

Розглянуто ризики настання нещасних випадків у разі залучення роботодавцями до виконання робіт підвищеної небезпеки фізичних осіб на підставі договору підряду без оформлення трудових відносин.

Ключові слова: *робота підвищеної небезпеки; нещасний випадок; цивільно-правова угода; ризик.*

Research on the Risks of Accidents During Contract Work

Dmytro Filipenko, Volodymyr Petrovenko, Oleksandr Konovalov

This study examines the risks of accidents when employers engage individuals to perform high-hazard tasks based on a contract agreement without formalizing employment relations.

Keywords: *high-hazard work; accident; civil contract; risk.*

Відповідно до ст. 43 Конституції України [1] кожний має право на належні, безпечні та нешкідливі умови праці, які (згідно зі ст. 13 Закону України «Про охорону праці» [2]) зобов'язаний створити на кожному робочому місці роботодавець. У разі виконання робіт фізичними особами за договором підряду виробничі відносини залишаються за межами трудового законодавства та законодавства про охорону праці. Замовники робіт, наймаючи фізичних осіб для виконання робіт за договором підряду, зокрема робіт підвищеної небезпеки, уважають, що тлумачення ч. 1 ст. 837 Цивільного кодексу України [3] (далі — *ЦК України*) щодо виконання робіт на свій ризик, дає їм право не створювати для підрядника безпечні й нешкідливі умови праці. Натомість ч. 3 ст. 837 ЦК України [3] висуває вимогу до підрядника, що для виконання окремих видів робіт, установлених законом, підрядник (субпідрядник) зобов'язаний одержати спеціальний дозвіл.

Відповідно до ст. 21 Закону України «Про охорону праці» [2] роботодавець повинен одержати дозвіл на виконання робіт підвищеної небезпеки й на експлуатацію

© Д. Філіпенко, В. Петровенко, О. Коновалов, 2024

(застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки (далі — *дозвіл*), а права на виконання робіт підвищеної небезпеки й експлуатації (застосування) машин, механізмів та устаткування підвищеної небезпеки набувають на підставі декларації відповідності матеріально-технічної бази вимогам законодавства з охорони праці (далі — *декларація*).

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» [4] *документ дозвільного характеру* — це дозвіл, висновок, рішення, погодження, свідоцтво, інший документ в електронному вигляді (запис про наявність дозволу, висновку, рішення, погодження, свідоцтва, іншого документа в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань), який дозвільний орган зобов'язаний видати суб'єктові господарювання в разі надання йому права на провадження певних дій зі здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності і/або без наявності якого суб'єкт господарювання не може провадити певні дії зі здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності. Об'єктами, на які видають документ дозвільного характеру є, поміж іншого, окремі операції, господарська діяльність певного виду, роботи й послуги. *Суб'єкт господарювання* — зареєстрована в установленому законодавством порядку юридична особа України або іншої держави незалежно від її організаційно-правової форми та форми власності, яка здійснює господарську діяльність, окрім органів державної влади й органів місцевого самоврядування, а також фізична особа — підприємець, зокрема інвестор, що є стороною угоди про розподіл продукції.

Порядок видачі дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки регулює постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку видачі дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки» [5]. У цьому нормативному документі окремо наведено вичерпні переліки робіт підвищеної небезпеки, які виконують на підставі дозволу (група А) і на підставі декларації відповідності матеріально-технічної бази вимогам законодавства з охорони праці (група Б).

Виконання робіт підвищеної небезпеки на підставі дозволу або декларації відповідності матеріально-технічної бази вимогам законодавства з охорони праці зумовлено підвищеними ризиками травмування працівників, які їх виконують. Процедура отримання дозволу або декларації відповідності матеріально-технічної бази вимогам законодавства з охорони праці на виконання робіт підвищеної небезпеки передбачає проведення експертизи стану охорони праці, спеціальне навчання та перевірку знань працівників, що покликано зменшити до мінімуму ймовірність виникнення надзвичайних подій під час виконання цих робіт. Саме тому отримання зазначених вище дозвільних документів є обов'язковою передумовою виконання робіт підвищеної небезпеки. Для належного контролю суб'єктів господарювання створено спеціальні органи державного нагляду (контролю) за охороною праці — територіальні органи Державної служби України з питань праці (далі — *Держпраці*).

Зважаючи на наведене вище, на підставі чинного законодавства фізична особа не може отримати дозвіл на виконання робіт підвищеної небезпеки й на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки або подати декларацію відповідності матеріально-технічної бази вимогам законодавства з охорони праці.

Суттєва проблема розслідування кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва полягає у складності встановлення причиново-наслідкового зв'язку між діями (бездіяльністю) особи та спричиненими наслідками. Практично завжди причиново-наслідковий зв'язок не є очевидним і потребує ретельного й усебічного дослі-

дження обставин і причин надзвичайної події, технічної документації, показань свідків та причетних до настання події осіб.

Спричинені суспільно небезпечні наслідки можна поставити у провину особі лише за умови, якщо такі наслідки перебувають у причиновому зв'язку з неправильними діями цієї особи або її бездіяльністю. Установити причиновий зв'язок між дією і суспільно небезпечними наслідками означає дати відповідь на питання: «Порушення правил безпеки якою особою (особами) призвели до суспільно небезпечних наслідків?».

Якщо нещасний випадок стався під час виконання фізичною особою робіт підвищеної небезпеки за договором підряду, які належать до переліку робіт підвищеної небезпеки (30 видів робіт) Порядку видачі дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки, на виконання яких потрібен дозвіл Держпраці, або до переліку робіт підвищеної небезпеки (24 види робіт), для виконання яких потрібна зареєстрована декларація, а підрядник (потерпілий) не мав дозволу Держпраці та не реєстрував декларацію, то в причиново-наслідковому зв'язку зі спричиненими наслідками перебуватимуть неправильні дії (бездіяльність) замовника робіт, який допустив підрядника до виконання цих робіт без дозволу Держпраці або зареєстрованої декларації.

Замовник робіт, допускаючи підрядника до виконання цих робіт без дозволу Держпраці або зареєстрованої декларації, який не пройшов спеціального навчання з питань охорони праці й попереднього медичного огляду, не мав необхідного спецодягу й інших засобів безпеки, заздалегідь створює загрозу загибелі людей або настання інших тяжких наслідків, що надалі можуть спричинити настання нещасного випадку.

На підставі викладеного можна вважати, що виконання робіт підвищеної небезпеки фізичними особами на умовах договору підряду (субпідряду) фактично суперечить вимогам законодавства України з охорони праці — у зв'язку з неможливістю оформлення ними дозвільних документів, а водночас і проходження спеціального навчання, аудиту з питань охорони праці та ін. До того ж відносини між замовником і підрядником у правовому контексті перебувають за межами охорони прав виконавця робіт, передбаченої правилами й нормами, спеціально розробленими для захисту здоров'я та життя людини.

Перелік джерел посилання

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 16.09.2024).
2. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-XII (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text (дата звернення: 16.09.2024).
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 16.09.2024).
4. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності : Закон України від 06.09.2005 р. № 2806-IV (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-15#Text (дата звернення: 16.09.2024).
5. Про затвердження Порядку видачі дозволів на виконання робіт підвищеної небезпеки та на експлуатацію (застосування) машин, механізмів, устаткування підвищеної небезпеки : постанова КМУ від 26.10.2011 р. № 1107 (зі змін. та допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1107-2011-п#Text (дата звернення: 16.09.2024).